

Budavár tövében

Gondolatok a nándorfehérvári csata 555. évfordulóján

„Most is vallják, egyre dallják
Szerbhon ifjai, leányi,
Guzlicájok hangja mellett:
Ki volt Janko Szibinyáni.”

Hunyadi János ábrázolása
a Thuróczy krónikában

Amikor Arany János így írt a Szibinyáni Jank (1855) záró sorában, nem csupán a délszláv népköltés iránti korabeli lelkesedés hajtotta. Ekkoriban a romantikus nemzeti mítoszteremtés váratlanul találkozott a szájhagyományban megbúvó történetekkel. A hasonló attitűd ellenére mégis más művek születtek itt és amott. Ugyanazon személyekhez más mítoszokat rendeltek, más ösképeket alakítottak át az írástudatlan guszlárok és samicások, s másokat a költők, akik a szerb hősrégékből nemrég megismert profán mondákkal akarták hitelesebbé tenni a magyar hősök panteonját. *Janko, Jankulcse, Magyar Janko Szibinyáni Janko, Szebeni Janko*, az egyik leghíresebb történelmi személyiségünk, Hunyadi János szerb, horvát, bolgár, makedon, román hőseinkben használt neve. *Jankics* néven a horvát, szlovén hőseinkben, balladákban emlegetik.

A sokféle néven emlegetett törökverő Hunyadi éppoly népszerű alakja a balkáni hőseinknek, mint Vukaszin szerb király fia, Kraljević Marko (uralkodott 1371–1395). A Hunyadi-énekek között egyaránt találunk Szibinyáni Jank születéséről, betegségről, házasságáról, Brankovics György általi foglyul ejtéséről, a várnai és rigómezei csatáiról és haláláról szólókat. A Hunyadi-énekek gazdagsága páratlan, eddigi tudásunk szerint csak a szerbeknél mintegy százhatvan énekszöveg maradt reánk, a bolgár és a horvát anyagban hasonló nagyságrenddel találkozunk, de a román folklórban is találunk szép példákat.

Hunyadi kultuszát a – balkáni népek sorsát és történelmét századokra meghatározó – már szinte megnyert, azután a katonai fegyelmezetlenséggel elveszített várnai (1444) és a második rigómezei csatában (1448) való részvétele magyarázza, s legfőképpen persze az 1456-os nándorfehérvári diadala is, amely mintegy 70 évre elvette a török szultánok kedvét Magyarországhoz meghódításától. Sajnos a győztes hadvezérek, Hunyadi János és Kapisztrán Szent János, olaszul Giovanni da Capestrano, itáliai teológus, hitszónok, inkvizitor a diadalt követő pestisjárvány áldozatai lettek.

Amiként a XVI. századi énekszerzés magyar művelői, ugyanúgy a szerb guszlárok (énekmondók) is számba vettek minden a török elleni háborúban részt vevő történelmi magyar személyt, akiket a későbbiekben a török sanyargatta népek a hőseik sorába emeltek. Mátyás királyról ma mintegy negyvenöt énekszöveget ismerünk, de nem kevés a száma az I. Ulászló királyunkról (*Bogdán* néven) szóló énekeknek. Népszerű szereplője a hőseinknek Székely János (Banović Sekula, Székely Gyerkőc), Hunyadi János unokaöccse vagy unokatestvére, aki Horvátország, Szlavónia, Dalmácia bánja is volt (1445–48-ig) és a második rigómezei csatában (1448) halt hősi halált. Gyakran találkozhatunk Szilágyi Mihály (Mijo, Mihajlo Svilojević), a varasdi bán Dóczy Péter (Petar Dojčin), a Jaksic-fivérek vagy Kinizsi Pál emlékét idéző énekekkel is. E dalok többnyire a csatamezőn harcoló vitézeket, az otthonmaradottak vagy a várbeliek, de mindenképp a köznép szemszögéből néhol mesészerűen jelenítik meg. Egyaránt kiemelik e véres és dicső korszak hőseinek vitézségét és emberi gyengéit is. Az énekmondók „guzlicájok hangja mellett” a hősök ürügyén valójában folklorikus tudásukat örökítik tovább: tündérek-ről, morális válsághelyzetekről (szószegés, hűtlenség), hétköznapiokról. A hősök tündérmesei tettei megoldhatatlan emberi krízisektől terhesek, s egyre távolodnak a valós történelemtől. A Hunyadi-énekekben a hősök ikonszerű megjelenítése mögött felismerjük a nyíltan vállalt evilági gyarulásokat és az örökkévalóságért folytatott küzdelem ellentmondásait.

A balkáni hőseinknek két fő típusát különböztethetjük meg. Az egyik az úgynevezett „női dalok csoportja”, amely mindenhol megtalálható, és közsímet, főleg szokásdalokhoz hasonló dallammal énekelték. A hőseink másik csoportját a hivatásos énekmondók, a guszlárok képviselik, akik egyhüros (!) hangszerrel kísérik a hőskről szóló éneküket. A hőseink, történelmi énekek nemcsak Szerbi-

Belgrád ostroma 1456-ban. Bogner, Anton metszete, 19. század
(Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok)

ában, Makedóniában, Bulgáriában, stb., hanem valamennyi népnél – beleértve a magyart is – olyan dal-
lamokhoz kapcsolódnak, amelyek általában nagyon régi, középkori dallamcsaládok tagjai, és jellemző-
en a virrasztóénekekben, vallásos tárgyú énekekben, kalendáriumi ünnepek, lakodalmak szertartásdala-
iban használják őket. Így például Nagybáncsai Mátyás 1560-ban írt históriás énekének bevezető sorai
(*História az vitéz Hunyadi János vajdáról*) is ezt bizonyítják, hogy abban a történelmi időszakban nagy
szükség volt a korábbi századok hőseinek tetteit dicsőítő énekekre.

*Néktök emlékezöm, ha meghallgatjátok jó Hunyadi Jánosról,
Nagy jámborságárúl, hív szolgálatjáról, erős viadaljáról,
Az ő idejében két László királyról, Amurátes császárról,
Nándorfejrvárrúl, Jankula vajdának utólszor haláláról.*

Székács József szavaival (1836) „a dalok előadói, szerzői csaknem kizárólag a vakok, kik övéik egy-
kétől vezetve faluról falura járnak a templomok, s klastromok körül házi, vagy közönséges mulatsá-
gokban, búcsúk alkalmával téres helyre letelepednek s a körülállókát dalaik tartalmához képest vagy
kacajra, vagy bámulásra, vagy sírásra indítják. A szerző Szeremben, név szerint a gergetegi klastrom-
ban láta egy ily Rhapsodát a körülé figyelő csoporttal, s nem győzvén eléggé bámulni az arcokon s moz-
dulatokban különféleképp kitörő jeleket, a dal hatásának szüleményeit.” A hangszerkíséretéről szintén
Székács írja: a Guszle a dalok mellett annyira mellékes dolog, hogy hangjai csak azon időpontokat pó-
tolják, melyekben az éneklő lélegzetet vesz; s rendszerint csak a strófa két vagy három utolsó szótagjá-
nál szólamlík meg, míg ismét a következő strófa első szótagjával megszűnik.

A Hunyadiaknak emléket állító lemezünkön (*Carmina Danubiana: Budavár tövében...* 2008) ma-
gyar, bolgár, makedon, szerb, horvát és szlovén népdalok, illetve régi irodalmi alkotások szólnak meg
magyar fordításban. A történelmi személyiségek portréját ezek a dalok nemcsak a törökellenes harcok
nyomán rajzolták meg, hanem szerelmi történetek szereplőiként is. A tragikus eseményekről (pl. a vár-
nai csatavesztésről vagy Jankula vajda bujdosásáról) szóló énekek mellett tréfásabb hangulatúak is
akadnak: Mátyás király és a talányfejtő leány, vagy a mulatásairól híressé vált Dojčin Petar és Mátyás
király vitája. Külön csemege Arany János *Mátyás anyja* című folklorizálódott balladája Székről, vala-
mint az Orpheusz-történet Mátyás király személyére adaptált változata Szlovéniából.

Irodalomtörténeti értékeink sorába tartoznak ezek a dalok, dicső elődök tetteit örököltik meg és a jö-
vőnek is üzennek. Tanúsítják, hogy az egységes fellépés a legnagyobb ellenség erejét is megtöri.

G. Szabó Zoltán